

6227: Επιστημολογία του κοινού νου: διάλογοι μεταξύ κοινωνικής νόησης και κοινωνικής σκέψης

Ξένια Χρυσοχόου
xeniachr@panteion.gr

Εξετάση του μαθήματος

Δίωρη εξέταση όπου από δύο ερωτήσεις ο φοιτητής θα επιλέγει να απαντήσει μία χωρίς να υπερβεί τις πέντε σελίδες

Προσοχή: Οι σημειώσεις αυτές είναι υποβοηθητικές και δίνουν τα κύρια σημεία των κειμένων που αναλύθηκαν στα πλαίσια του μαθήματος. Οι φοιτητές που δεν παρακολούθησαν τις παραδόσεις αλλά και όσοι το επιθυμούν μπορούν να αναφερθούν στα κείμενα-πηγές για περισσότερες λεπτομέρειες.

Κοινωνική ψυχολογία: η επιστήμη της κοινωνικής γνώσης

■ **Κοινωνική Νόηση**

- Η εγκυρότητα της γνώσης βασίζεται στην εμπειρία/πειράματα
- Το μέτρο των απαντήσεων στα ερωτήματα είναι η διάσταση σωστού/λάθους
- Η σκέψη ως διαδικασία επεξεργασίας πληροφοριών

■ **Κοινωνική σκέψη**

- Η εγκυρότητα της γνώσης βασίζεται στην εμπιστοσύνη και τις δοξασίες
- Το μέτρο των απαντήσεων στα ερωτήματα είναι η λειτουργική τους αξία
- Η σκέψη ως κοινωνική διαδικασία

Δύο διαστάσεις στον δυτικό πολιτισμό

■ **Πραγμοποιημένος κόσμος**

■ **Reified universe**

- Η κοινωνία θεωρείται ως ένα σύστημα ρόλων και τάξεων όπου τα μέλη της είναι άνισα και όπου η συμμετοχή καθορίζεται από την προσωπική αξία και ικανότητα
- Απαραίτητη η σωστή επεξεργασία των πληροφοριών
- Η **επιστήμη** το μέσο κατανόησης του πραγμοποιημένου κόσμου
- Θεωρείται μια «προσωπική» γνώση (επιστήμη-φιλοσοφία)

■ **Συναινετικός κόσμος**

■ **Consensual universe**

- Η κοινωνία θεωρείται ως μια ομάδα υποκειμένων ίσων μεταξύ τους και ελεύθερων, όπου ο καθένας τους μπορεί να την εκπροσωπήσει. Μια κοινωνία μη-ειδικών.
- Απαραίτητη η επικοινωνία, η συνομιλία και η ανταλλαγή απόψεων
- Η **κοινωνική αναπαράσταση** το μέσο κατανόησης του συναινετικού κόσμου
- Θεωρείται μια «ανώνυμη» γνώση

■ **Πραγμοποιημένος κόσμος**

- Τα αντικείμενα καθορίζουν τη σκέψη
- Εστίαση στο σκεπτόμενο υποκείμενο που συχνά χαρακτηρίζεται ως «γνωστικά φιλάργυρος»
- Κοινωνίες ειδικών

- Εστίαση στην αντίληψη
- Θεωρίες με στόχο την πρόβλεψη

■ **Συναινετικός κόσμος**

- Η σκέψη καθορίζει την πραγματικότητα.
- Εστίαση στο «σκέπτεσται» και στις «σκεπτόμενες κοινωνίες»
- Κοινωνίες «αφελούς»/κοινού νου (naïve/common sense)
- Εστίαση στην αναπαράσταση (δικαιοσύνη, χρήματα, ηθική→ πλαστές συλλογικές οντότητες)
- Θεωρίες με στόχο την κατανόηση και την εξήγηση

■ **Πραγμοποιημένος κόσμος**

- Τα αντικείμενα καθορίζουν τη σκέψη
- Το υποκείμενο *αντιδρά* στην πραγματικότητα
- Η σκέψη είναι «καθ'εικόνα» των αντικειμένων
- Τα άτομα αντιδρούν στα φαινόμενα τους ανθρώπους και τα γεγονότα με τον ίδιο τρόπο όπως και οι επιστήμονες και οι στατιστικοί (αλλά ως μη-ειδικοί έχουν περιορισμένες δυνατότητες)

■ **Συναινετικός κόσμος**

- Η σκέψη καθορίζει την πραγματικότητα.
- Το υποκείμενο *δρα* πάνω στην πραγματικότητα
- Τα αντικείμενα είναι «καθ'εικόνα» της σκέψης
 - Η ελλιπή κατανόηση δεν οφείλεται σε ελλιπή αντίληψη αλλά σε προϋπάρχοντα κατακερματισμό της πραγματικότητας-κατηγοριοποίηση
 - Συχνά πιστεύω μας αποδεικνύονται αναληθή (πχ το ηλιακό σύστημα)
 - Η αντίδραση των ατόμων στα γεγονότα εξαρτάται από το πώς τα όριζει (συλλογικοί ορισμοί) η κοινότητα στην οποία ανήκουν

■ **Πραγμοποιημένος κόσμος**

- Στόχος η ορθή αντίληψη της πραγματικότητας
- Το περιβάλλον είναι ανεξάρτητο από εμάς
- **Σπουδή εννοιών**

■ **Συναινετικός κόσμος**

- Στόχος η λειτουργική και πρακτική κατανόηση της πραγματικότητας.
- Το περιβάλλον δεν είναι ανεξάρτητο από τα υποκείμενα
- **Σπουδή φαινομένων**

Η μεταβολή και η αλλαγή

- Η μεταβολή είναι το αποτέλεσμα της σχέσης μεταξύ δύο στιγμών σε μια δομή
 - Η μεταβολή είναι το αποτέλεσμα της κίνησης προς πιο προσαρμοσμένες μορφές οργάνωσης μεταξύ των ανταλλαγών μεταξύ οργανισμού και περιβάλλοντος. Πχ. Piaget: Μια δομική ανάλυση για τη μελέτη της κατασκευής των «κατηγοριών» σκέψης (στάδια)
 - Η μεταβολή προέρχεται από τους περιορισμούς που επιβάλλονται στην κατασκευή της δομής από θεματικούς παράγοντες (σημαντικά θέματα) και

ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Γνωστική πολυφασία: η γνώση είναι πολυφασική

- Οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να σκέφτονται και να αναπαριστούν με πολλούς τρόπους
- Γιατί να θεωρούμε ότι ο ένας από τους δύο τρόπους είναι ο ορθός; (Λόγος ή Μύθος;)
- Ο νόμος της προόδου και του ορθολογισμού θεωρεί ότι υπάρχει μόνο ένας ορθός τρόπος σκέψης και ότι ο Λόγος θα επικρατήσει
- Αν δεχτούμε την υπόθεση της γνωστικής πολυφασίας μπορούμε να εξετάσουμε τις μεταβολές των συστημάτων γνώσης, τις μορφές γνώσης μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον. Έτσι θα μπορούμε να κατανοήσουμε πώς σε διαφορετικές κοινωνίες αλλά και στο ίδιο άτομο συνυπάρχουν διαφορετικοί και αντικρουόμενοι τρόποι σκέψης.

- Περιβάλλον, κανόνες και στόχοι καθορίζουν τον τρόπο σκέψης που θα προτιμηθεί και που θα θεωρηθεί ορθολογικός
- Ο τρόπος που χειριζόμαστε μια πληροφορία έχει αξία μόνο μέσα στο συγκεκριμένο περιβάλλον
- Οι κανόνες καθορίζουν τι θεωρείται ορθολογική σκέψη και γνώση στις δυτικές κοινωνίες (ο νόμος της αντίθεσης, ο νόμος των πιθανοτήτων)
- Οι στόχοι της γνωστικής δραστηριότητας μπορεί να είναι πολλοί: η αναζήτηση της αλήθειας, η επιρροή, η άσκηση εξουσίας, η γοητεία, η ευχαρίστηση με τη ζωή. Άρα, η γνωστική διαδικασία παίρνει διαφορετική μορφή ανάλογα με τους στόχους που προσπαθεί να επιτύχει.

Το ερώτημα για την κοινωνική ψυχολογία

- Η κοινωνική ψυχολογία στη δεκαετία του '80 αντί να ρωτά πώς και γιατί οι άνθρωποι σκέφτονται ορθά μέσα στο κοινωνικό τους περιβάλλον, αναρωτήθηκε γιατί δεν σκέφτονται ορθά (θεμελιώδες λάθος απόδοσης)

Θέματα προς εξέταση

- Η έννοια και η λειτουργία της αναπαράστασης
- Η κατηγοριοποίηση
 - Βασικές αρχές κατηγοριοποίησης και θεωρίες κατασκευής εννοιών
 - Κοινωνικές κατηγορίες και αντικειμενοποίηση των κοινωνικών αξιών και σχέσεων
- Στερεότυπα και κοινωνικές αναπαραστάσεις (δομή και περιεχόμενο των κατηγοριών)
- Ιεράρχηση των κατηγοριών (αξιολόγηση και σημασιολογία)
- Ουσιοποίηση των κατηγοριών
- Η χρήση των κατηγοριών (Norm theory) και
- Η ασυμμετρία του ανθρώπινου είδους
- Η πρωτοτυπική αναπαράσταση της ομάδας και οι σχέσεις εξουσίας
- Απόδοση και αιτιότητα

Κοινωνική σκέψη και κοινωνικές αναπαραστάσεις

Moscovici, S. (1984) The Phenomenon of Social Representations. In: R.Farr and S. Moscovici (Eds) *Social Representations*. (3-69) Cambridge: Cambridge University Press

Πώς οι αναπαραστάσεις επιδρούν στις γνωστικές διεργασίες;

- Συμβατικοποιούν τα αντικείμενα, τα πρόσωπα και τα γεγονότα, τους δίνουν μορφή, τα τοποθετούν σε μια κατηγορία και σιγά σιγά δημιουργούν ένα μοντέλλο που το μοιράζεται μια ολόκληρη ομάδα. Με άλλα λόγια δίνουν νόημα στα γεγονότα και μας βοηθούν να τα ερμηνεύσουμε.
- Καθοδηγούν τη σκέψη: είναι παρούσες πριν αρχίσουμε να σκεφτόμαστε και καθοδηγούν τη σκέψη μας. Παρότι αυτές τις αναπαραστάσεις, τις μοιράζονται πολλοί και επηρεάζουν τους συλλογισμούς τους, δεν τις σκέφτονται οι ίδιοι: τις αναπαριστούν. «Ελέγχουν την σημερινή πραγματικότητα μέσα από τη χθεσινή πραγματικότητα».

Μελετώντας τις αναπαραστάσεις

- Η σπουδή των κοινωνικών αναπαραστάσεων αφορά την προσπάθεια του ανθρώπου να κατανοήσει το περιβάλλον του και να λύσει τα αινίγματα της ύπαρξής του. Για τον καθένα από μας οι σκέψεις και τα λόγια είναι πραγματικά και όχι επιφαναινόμενα της συμπεριφοράς.
- Στόχος μας η μελέτη των «σκεπτόμενων κοινωνιών»:
 - Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες οι ομάδες, επικοινωνούν, παίρνουν αποφάσεις και προσπαθούν να κρύψουν ή να φανερώσουν κάτι
 - Τα επιτεύματά τους και τις δοξασίες τους, δηλαδή τις ιδεολογίες τις επιστήμες, τις αναπαραστάσεις τους.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις

- Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις πρέπει να θεωρούνται ως ένας ιδιαίτερος τρόπος για να κατανοούμε και να μεταφέρουμε ό,τι ξέρουμε ήδη.
- Είναι κάτι μεταξύ ιδέας που έχει σαν στόχο να αφαιρέσει νόημα από τον κόσμο και να του βάλει τάξη, και αντίληψης που προσπαθεί να αναπαραγάγει τον κόσμο νοηματοδοτώντας τον.
- Έχουν πάντα δύο πλευρές: μια εικονική και μια συμβολική
- Αναπαράσταση= εικόνα/ιδέα: κάθε εικόνα αντιστοιχεί σε μια ιδέα και κάθε ιδέα σε μια εικόνα (γεγονότα και σύμβολα)
- Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις τις οποίες μελετούμε σήμερα έχουν μια διαφορά από τις αναπαραστάσεις για τις οποίες μιλάει ο Durkheim. Γιατί ενώ στη θεωρία του οι αναπαραστάσεις είναι «σταθεροποιητές» λόγων και ιδεών, οι σύγχρονες αναπαραστάσεις έχουν μια ελαστικότητα. Στον Durkheim αποτελούν **εξηγητικά σχήματα**
- Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις σήμερα είναι δυναμικές δομές που λειτουργούν σε ένα σύνολο σχέσεων και συμπεριφορών. Οι σύγχρονες συλλογικότητες δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν χωρίς κοινωνικές αναπαραστάσεις που να μεταποιοούν τις θεωρίες και τις ιδεολογίες σε κοινές πραγματικότητες που σχετίζονται με τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων. Το χαρακτηριστικό τους είναι ότι ενσαρκώνουν ιδέες. Αποτελούν σχήματα **προς εξήγηση**

Γιατί δημιουργούμε κοινωνικές αναπαραστάσεις;

- Τρεις κλασικές επεξηγήσεις της κοινωνικής ψυχολογίας για να εξηγήσει τα κίνητρα που διέπουν την έκφραση των ψυχολογικών διαδικασιών:
 - Η υπόθεση του **κοινωνικά επιθυμητού**: ένα άτομο ή μια ομάδα δημιουργεί εικόνες και προτάσεις για να εκφράσει ή να κρύψει τις προθέσεις του. Αυτές οι εικόνες είναι διαστρεβλώσεις της αντικειμενικής πραγματικότητας
 - Η υπόθεση της **ισορροπίας**: οι ιδεολογίες και οι ιδέες αποτελούν τρόπους για να λυθούν οι ψυχολογικές και αισθηματικές εντάσεις που οφείλονται σε μια έλλειψη ψυχολογικής ισορροπίας. Είναι φαντασικές αποζημιώσεις που στοχεύουν στην εσωτερική σταθερότητα
 - Η υπόθεση του **ελέγχου**: οι ομάδες δημιουργούν αναπαραστάσεις για να ελέγχουν τη συμπεριφορά των ατόμων
- Αυτές οι εξηγήσεις, παρότι ισχύουν, δεν εξηγούν γιατί αυτές οι λειτουργίες χρειάζονται τη μέθοδο της κατανόησης και της επικοινωνίας και όχι κάποιο άλλο μέσο όπως η θρησκεία ή η επιστήμη.
- Ο στόχος κάθε αναπαράστασης είναι να μετατρέπουν το ανοίκειο σε οικείο.
- Στα συναινετικά περιβάλλοντα καθένας θέλει να ζει ασφαλής και χωρίς διαμάχες. Πρέπει ότι λέγεται και πράττεται να επιβεβαιώνει δοξασίες και επεξηγήσεις.
- Η δυναμική των σχέσεων είναι μια δυναμική οικειοποίησης όπου αντικείμενα, άτομα και γεγονότα κατανοούνται σε σχέση με τα προηγούμενα.
- «Η μνήμη υπερτερεί της συμπερασματικής σκέψης, το παρελθόν του παρόντος, η απάντηση του ερεθίσματος, και οι εικόνες της 'πραγματικότητας'».
- Το οικείο αποτελεί το μέσο αξιολόγησης του διαφορετικού.
- Σ' αυτό το επίπεδο η 'ετυμηγορία' προέχει της 'δίκης'

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και επιστήμη

- Όταν μελετούμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις πρέπει να προσπαθούμε να βρούμε το ανοίκειο στοιχείο που κινητοποίησε τη δημιουργία τους, τη στιγμή της εισαγωγής του στην κοινωνία
- Η επιστήμη εργάζεται ανάποδα: από το πρόταγμα στο συμπέρασμα, και βασίζεται σε ένα λογικό σύστημα που στηρίζει αυτό το δίπολο και σε κανόνες βάση των οποίων η επιβεβαίωση του μπορεί να επιτευχθεί → ο επιστήμονας θέτει υπό αμφισβήτηση το γνώριμο και αυτό που γνωρίζει ο ίδιος. Ο στόχος της επιστήμης είναι να κάνει το οικείο ανοίκειο.

Η δημιουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων

Επικέντρωση και Αντικειμενοποίηση

Πώς η σκέψη μας γίνεται κοινωνική;

- Κατά τη διαδικασία της σκέψης επεμβαίνουν δύο γνωστικά συστήματα:
- Ένα Επιχειρησιακό σύστημα που προβαίνει στους συλλογιστικούς ειρμούς, τις περικλήσεις, τις αφαιρέσεις, τις κατηγοριοποιήσεις κλπ
- Ένα Μετασύστημα που περιλαμβάνει τις κοινωνικές ρυθμίσεις και ελέγχει, επιβεβαιώνει και επιλέγει σύμφωνα με λογικούς ή μη κανόνες τις πράξεις του πρώτου.
- Στόχος της μελέτης των κοινωνικών αναπαραστάσεων: οι δεσμοί μεταξύ κοινωνικών ρυθμίσεων και γνωστικών λειτουργιών → ποιές κοινωνικές ρυθμίσεις θέτουν σε λειτουργία ποιές γνωστικές διεργασίες και σε ποιά

- κοινωνικά πλαίσια
- Η λειτουργική σχέση μεταξύ επιχειρησιακού συστήματος και μετασυστήματος επιτυγχάνεται μέσω δύο διαδικασιών:
- Της επικέντρωσης: προσπαθεί να επαγκιστρώσει τις νέες/διαφορετικές/περίεργες/ξένες ιδέες σε οικεία πλαίσια, να τις εντάξει σε γνωστές κατηγορίες
- Της αντικειμενικοποίησης: να κάνει κάτι αφηρημένο συγκεκριμένο, να μετατρέψει αυτό που βρίσκεται στο μυαλό σε κάτι που παίρνει σάρκα και οστά στον φυσικό κόσμο.
- Οι δύο αυτές λειτουργίες κάνουν το ανοίκειο οικείο: Η πρώτη με το να το μεταφέρει στο γνωστό μας πεδίο όπου είμαστε σε θέση να το συγκρίνουμε και να το αξιολογήσουμε, η δεύτερη με το να αναπαράγει μεταξύ αυτών που μπορούμε να δούμε και να αγγίξουμε.

Η επικέντρωση

- Θέτει το άγνωστο μέσα σε γνωστές κατηγορίες. Μόλις το νέο στοιχείο επαγκιστρωθεί σε μια παλιά κατηγορία αποκτά τα χαρακτηριστικά της και επαναπροσδιορίζεται ώστε να ταιριάζει με την κατηγορία.
- Αν η κατηγοριοποίηση που προκύπτει έτσι γίνεται κοινωνικά αποδεκτή τότε όλες οι γνώμες που αφορούν την κατηγορία θα αναφέρονται και στο συγκεκριμένο αντικείμενο ή τη συγκεκριμένη ιδέα.

Η επικέντρωση: κατηγοριοποίηση

- Η επικέντρωση = η κατηγοριοποίηση και η ονομασία κάποιου (προσώπου, αντικειμένου, ιδέας)
- Ότι δεν αποτελεί μέρος κατηγοριοποίησης και δεν έχει όνομα είναι ξένο, μη υπαρκτό και συνάμα απειλητικό.
- Με την κατηγοριοποίηση και την ονομασία μπορούμε να φανταστούμε και να αναπαραστήσουμε κάτι και ταυτόχρονα καθίσταται δυνατή η επικοινωνία
- Η ουδετερότητα δεν είναι δυνατή: κάθε τι πρέπει να μπορεί να αξιολογηθεί και να αποκτήσει μια θέση στην κατάταξη.
- Με τον τρόπο που κατηγοριοποιούμε φανερώνουμε τη θεωρία μας για την κοινωνία και την ανθρώπινη φύση. Κάθε σύστημα κατηγοριοποίησης προϋποθέτει μια θεωρία που το καθορίζει και συγκεκριμενοποιεί τη λειτουργία του. Αν η κατηγοριοποίηση εκλείψει σημαίνει ότι έχει εκλείψει και η θεωρία που τη στήριζε
- Όταν κατηγοριοποιούμε κάτι:
- Το θέτουμε μέσα σε πλαίσια συμπεριφοράς και κανόνων που καθορίζουν τι είναι επιτρεπτό και τι όχι. Θέτουμε όρια γλωσσικά, χώρου και συμπεριφοράς.
- Στο βαθμό που η κατηγοριοποίησή μας είναι γνωστή, επηρεάζουμε το αντικείμενο της κατηγοριοποίησης γιατί του εκθέτουμε τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες μας. Η κατηγορία προσφέρει ένα πρωτότυπο (μια φωτογραφία)
- Ανακαλούμε από τη μνήμη μας ένα παράδειγμα και καθορίζουμε μια θετική ή αρνητική σχέση μαζί του. Είναι πιο εύκολο να συμφωνήσουμε τι αποτελεί το παράδειγμα παρά να αποφασίσουμε αν το υποκείμενο του μοιάζει.
- Χρησιμοποιούμε είτε γενικεύσεις είτε ειδικεύσεις ανάλογα με τη στάση που έχουμε απέναντι στο υποκείμενο, δηλαδή αν θέλουμε να το ορίσουμε ως φυσιολογικό ή ως μη-φυσιολογικό. Είναι όπως οφείλει;

Η επικέντρωση: κατονομασία

- Είναι αδύνατο να κατηγοριοποιήσουμε κάτι χωρίς να το ονομάσουμε, και αυτό αποτελεί μια σημαντική διαδικασία στον πολιτισμό μας.

- Ονοματίζοντας κάποιον τον βγάζουμε από την ανωνυμία και του δίνουμε μια θέση στην «μήτρα ταυτότητας» του πολιτισμού μας.
- Αν κάτι παραμένει ανώνυμο δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο επικοινωνίας.
- Με την ονομασία το άτομο ή το αντικείμενο
 - Μπορεί να περιγραφεί και αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά
 - Ξεχωρίζει από τα άλλα πρόσωπα και πράγματα
 - Γίνεται αντικείμενο κοινωνικής σύμβασης
- Με την κατονομασία δίνουμε σε κάτι μια κοινωνική ταυτότητα και το νοηματοδοτούμε.
- Αυτοί που παίρνουν το λόγο αλλά και αυτοί για τους οποίους μιλάμε τίθενται σε ένα «καλούπι» ταυτότητας που δεν επέλεξαν και που δεν ελέγχουν.
- Αν κάτι παραμένει ανώνυμο δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο επικοινωνίας.
- Με την ονομασία το άτομο ή το αντικείμενο
 - Μπορεί να περιγραφεί και αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά
 - Ξεχωρίζει από τα άλλα πρόσωπα και πράγματα
 - Γίνεται αντικείμενο κοινωνικής σύμβασης

Η επικέντρωση

- Από την πλευρά της επικέντρωσης η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων έχει δύο συνέπειες:
- Αποκλείει το γεγονός ότι υπάρχουν σκέψεις και ιδέες χωρίς επικέντρωση. Κατα συνέπεια δεν υπάρχουν «λάθος/προκατειλημμένοι» τρόποι σκέψης. Το να δηλώσουμε κάτι τέτοιο σημαίνει ότι θεωρούμε ότι υπάρχει ένας φυσιολογικός τρόπος σκέψης (ο επιστημονικός;) και οι άλλοι είναι παράλογοι.
- Τα συστήματα κατηγοριοποίησης και κατονομασίας δεν είναι απλά αξιολόγηση και ταξινόμηση των προσώπων και των αντικειμένων σαν ξεχωριστές οντότητες αλλά εκφράζουν κοινωνικές σχέσεις.

Η αντικειμενοποίηση

- Η οικειοποίηση ενός γεγονότος που ήταν παράξενο και ανήκουστο, γίνεται μέσα από τη διαδικασία της αντικειμενοποίησης
- Η αντικειμενοποίηση είναι η ανακάλυψη της εικονικής ιδιότητας μιας ιδέας, η αναπαραγωγή της έννοιας με εικόνα. (πχ. η εικόνα του Θεού σαν πατέρα)
- Όπως δεχόμαστε την παροιμία «δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά» έτσι δεχόμαστε ότι κάποιος δεν μπορεί να μιλάει για το τίποτα. Άρα σε κάθε λέξη αντιστοιχεί μια πραγματικότητα. Οι διάφορες εξουσίες εκμεταλλεύονται αυτό το γεγονός με το να αναγάγουν τις αναπαραστάσεις σε πραγματικότητες.
- Δεν γίνονται όμως όλες οι έννοιες εικόνες είτε γιατί δεν υπάρχουν έτοιμες εικόνες είτε γιατί οι έννοιες αυτές αποτελούν ταμπού. Οι έννοιες που εικονοποιούνται σχηματίζουν ένα «εικονικό πυρήνα»
- Αυτός ο πυρήνας διατηρείται σχετικά σταθερός. Αν δημιουργηθεί ένας τέτοιος πυρήνας διευκολύνει την κοινωνία να μιλά για αυτά τα ζητήματα (δημιουργία κλισέ).
- Έτσι όταν μια εικόνα που σχετίζεται με μια λέξη ή ιδέα αποσχιστεί από το περιβάλλον που γεννήθηκε και βρεθεί στην κοινωνία, γίνεται δεκτή ως πραγματικότητα. Γίνεται σχεδόν μια φυσική πραγματικότητα.
- Σε ένα δεύτερο στάδιο αντικειμενοποίησης, η εικόνα έχει τελείως αφομοιωθεί και το «αντιληπτό» αντικαθιστά το «συλληφθέν». Αφού οι εικόνες δεν μπορούν να μην έχουν μια πραγματικότητα πρέπει να τους βρούμε μια. Οι εικόνες γίνονται στοιχεία της πραγματικότητας και όχι στοιχεία της σκέψης.

- Το κενό μεταξύ της αναπαράστασης και του αντικειμένου που αναπαρίσταται γεφυρώνεται και οι ιδιαιτερότητες της αναπαράστασης θεωρούνται ιδιαιτερότητες του φαινομένου.
- Αντικειμενοποιούμε για να μπορέσουμε να ξεχάσουμε ότι μια δημιουργία, μια υλική πραγματικότητα είναι δικό μας κατασκεύασμα.
- Κάθε πολιτισμός έχει το δικό του τρόπο για να μετατρέπει τις αναπαραστάσεις σε πραγματικότητα.
- Ο δικός μας μηχανιστικός πολιτισμός μας οδηγεί να δημιουργούμε εικόνες με τη βοήθεια αντικειμένων. Αλλά δεν υπάρχει μόνο ένας τρόπος. Ταυτόχρονα προσωποποιούμε τα πάντα (αισθήματα, κοινωνικές τάξεις, μεγάλες δυνάμεις, τον ίδιο τον πολιτισμό)
- Προσωποποιούμε μέσω της γλώσσας (η χρήση των ουσιαστικών, του γένους). Οι σχέσεις και τα επίθετα μετατρέπονται σε ουσίες.
- Η γλώσσα αντικειμενοποιείται. Οι λέξεις δεν αντιπροσωπεύουν απλά τα αντικείμενα αλλά τα δημιουργούν. Έτσι τα ονόματα που δημιουργούμε για να περιγράψουμε αφηρημένες έννοιες και ουσίες γίνονται η ίδια η ουσία ή το φαινόμενο (Ουσιαστικά).

Η επικέντρωση και η αντικειμενοποίηση

- Οι αναπαραστάσεις κάνουν το ανοίκειο οικείο και εξαρτώνται από τη μνήμη. Η μνήμη τις εμποδίζει από το να μεταβάλλονται απότομα αλλά και τους δίνει μια σχετική ανεξαρτησία από τα τωρινά γεγονότα.
- Οι αναμνήσεις και οι εμπειρίες δεν είναι νεκρές αλλά δυναμικές και αθάνατες. Η επικέντρωση και η αντικειμενοποίηση αποτελούν τρόπους διαχείρισης της μνήμης.
 - Η επικέντρωση θέτει τη μνήμη σε λειτουργία. Είναι κατευθυνόμενη προς τα έσω → κατηγοριοποιεί και ονομάζει νέα αντικείμενα και στοιχεία
 - Η αντικειμενοποίηση είναι κατευθυνόμενη προς τα έξω καθώς αντλεί από τη μνήμη ιδέες και εικόνες για να τις αναμείξει με τον έξω κόσμο.

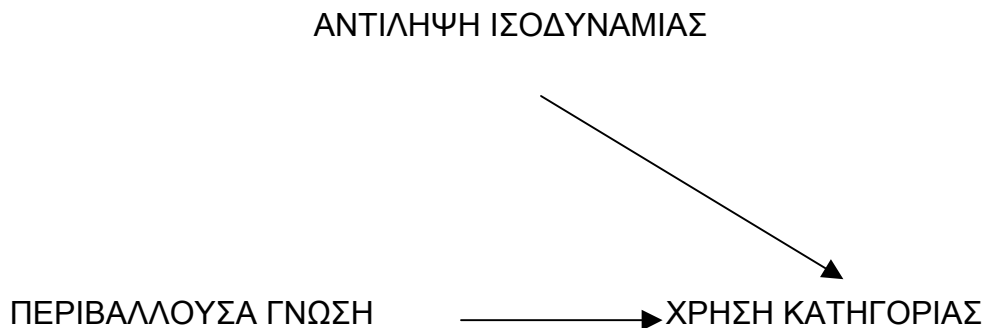
Κοινωνική νόηση και κατηγοριοποίηση

McGarty, G. (1999) *Categorisation in Social Psychology*. London: Sage

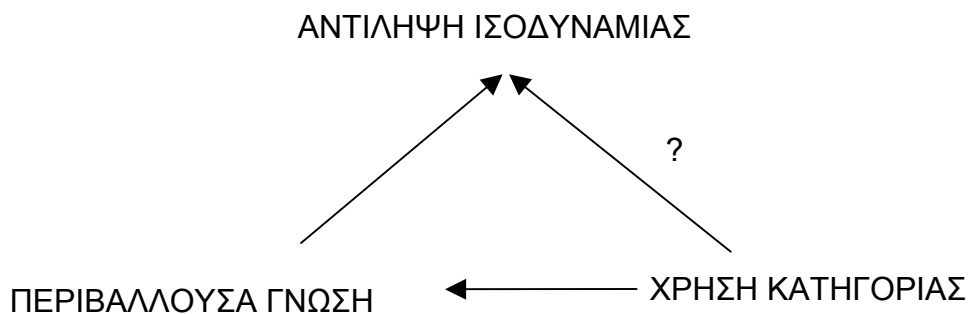
Κατηγοριοποίηση και κοινωνική νόηση

- Η κατηγοριοποίηση είναι μια διαδικασία με την οποία τα άτομα κατανοούν τα αντικείμενα με το να τα θεωρούν όμοια με κάποια και διαφορετικά από άλλα. Αυτό θεωρείται ως μια νοηματοδοτική ή επεξηγηματική διαδικασία
- Οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν άλλους συμπεριλαμβανομένων και των εαυτών τους
- Διαφορετικά άτομα συχνά κατηγοριοποιούν τα ίδια πράγματα με τον ίδιο τρόπο
- Οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν τους εαυτούς τους με τον ίδιο τρόπο που τους κατηγοριοποιούν άλλοι
- Οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν αντικείμενα με τον ίδιο τρόπο που τα κατηγοριοποιούν αυτοί με τους οποίους θεωρούν ότι βρίσκονται στην ίδια κατηγορία
- Σύμφωνα με τον Barsalou 1990, υπάρχουν δύο πεδία στην κατηγοριοποίηση:
 - Το πεδίο της πρόσβασης: όπου συλλέγονται πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά του ερεθίσματος
 - Το πεδίο της εξαγωγής συμπεράσματος: όπου όταν πια το ερέθισμα κατηγοριοποιηθεί εξάγονται συμπεράσματα για αυτό, ακόμα και για το πώς θα πρέπει να συμπεριφερθούμε απέναντί του. Αυτό το δεύτερο πεδίο αφορά τη λειτουργική σημασία της κατηγοριοποίησης. Η λειτουργική σημασία της κατηγοριοποίησης είναι ως επί το πλείστον το πεδίο ενασχόλησης της κοινωνικής ψυχολογίας.
- Καλό θα ήταν να μελετούμε και την πρόσβαση και την εξαγωγή συμπεράσματος.
- Ο McGarty προτείνει ένα πλαίσιο για να μελετηθούν τα πεδία της πρόσβασης και της εξαγωγής συμπεράσματος.
- Η απόφαση για την κατηγοριοποίηση ενός ερεθίσματος αναφέρεται στις δεσμεύσεις που επιβάλλουν η *αντίληψη περί της ισοδυναμίας* των ερεθισμάτων και η *περιβάλλουσα γνώση* στη *χρήση της κατηγορίας*
- *Αντίληψη περί ισοδυναμίας*: η αίσθηση ότι ορισμένα αντικείμενα είναι ισοδύναμα ή παρόμοια και διαφορετικά ή ξέχωρα από άλλα
- *Περιβάλλουσα γνώση*: οι ιδέες, οι δοξασίες, οι προσδοκίες και γενικά οι γνώσεις που αφορούν ένα σύνολο αντικειμένων
- *Η χρήση της κατηγορίας*: η εφαρμογή μιας κατηγορίας σε ένα σύνολο αντικειμένων

Δεσμεύσεις στις σχέσεις που αφορούν την πρόσβαση στις κατηγορίες

Δεσμεύσεις στις σχέσεις που αφορούν την εξαγωγή συμπεράσματος

Η επίδραση της χρήσης της κατηγορίας στην αντίληψη ισοδυναμίας είναι άμεση ή αυτή γίνεται μέσω της περιβάλλουσας γνώσης;

Κατηγοριοποίηση και προκατάληψη: η Θέση του Allport (1954)

- Σύμφωνα με τον Allport η προκατάληψη βασίζεται στην αντίληψη και προβολή των διαφορών μεταξύ των ομάδων: πχ Όλοι οι Αλβανοί είναι ίδιοι
- Μια τέτοια σκέψη περιλαμβάνει δύο ισχυρές ιδέες:
 - Ότι οι διαφορές μεταξύ των μελών μιας ομάδας είναι μικρές
 - Ότι τα μέλη μιας ομάδας διαφέρουν από τις άλλες ομάδες
- Για τον Allport κατηγοριοποιούμε γιατί το μέγεθος των πληροφοριών που θα έπρεπε κάθε φορά να διαχειριζόμαστε είναι τεράστιο και πέρα των δυνατοτήτων μας.
- Η κατηγοριοποίηση καθοδηγεί τις καθημερινές μας εμπειρίες.
- Η κατηγοριοποίηση προβαίνει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αφομοίωση
- Οι κατηγορίες μας επιτρέπουν γρήγορα να αναγνωρίζουμε ένα αντικείμενο και διευκολύνουν την αντίληψη και τη συμπεριφορά
- Η κατηγορία προσδίδει σε όλα τα μέλη της την ίδια ιδεατή και συναισθηματική χροιά
- Οι κατηγορίες είναι λίγο ή πολύ ορθολογικές. Όλες οι κατηγορίες έχουν μια δόση αλήθειας. Η πιθανότητα να είναι αληθινές τους δίνει χαρακτήρα ορθολογικότητας

Κατηγοριοποίηση και ο χαρακτηρισμός της οντότητας entitativity (Campbell 1958)

- Ο χαρακτηρισμός της οντότητας για μια ομάδα αναφέρεται στο βαθμό που αυτή η ομάδα/κατηγορία φαίνεται σαν οντότητα, έχει πραγματική ύπαρξη.
- Οι ομάδες μπορούν να διαφέρουν όσον αφορά τον βαθμό χαρακτηρισμού τους ως οντότητες. Οι κατηγορίες μπορούν να έχουν λίγο πολύ ρευστά όρια παρά απόλυτα καθορισμένα χαρακτηριστικά.
- Πηγές του χαρακτηρισμού ενός συνόλου ως οντότητας είναι οι αρχές της Μορφής (Gestalt). Μια ομάδα ανθρώπων θα μπορεί να χαρακτηριστεί σε μεγάλο βαθμό ως οντότητα αν τα στοιχεία της
- Εγγύτητα: είναι κοντά το ένα στο άλλο
- Ομοιότητα: μοιάζουν μεταξύ τους
- Κοινή μοίρα: προχωρούν προς την ίδια κατεύθυνση και έχουν κοινή μοίρα, τους συμβαίνουν τα ίδια γεγονότα
- Σημαντικότητα της μορφής: αποτελούν μια καλή και συνεχή μορφή

Η αντιληπτική ετοιμότητα: Bruner 1957

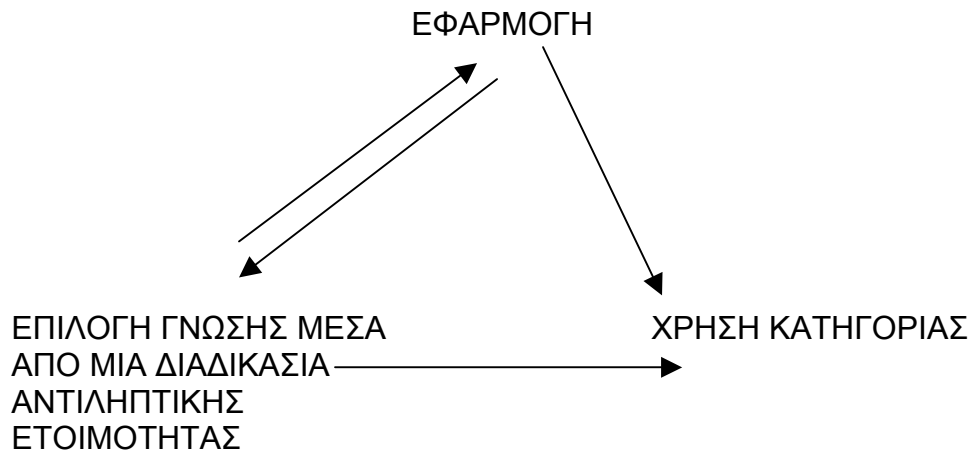
- Η αντίληψη αποτελεί μια πράξη κατηγοριοποίησης
- Η αντίληψη είναι μια κίνηση από την αναγνώριση στοιχείων που αφορούν ένα αντικείμενο προς την εξαγωγή συμπεράσματος για την κατηγορική ταυτότητα του αντικειμένου.
- Η κατηγορία αποτελεί ένα κανόνα για τη θεώρηση αντικειμένων ως ισοδύναμων.
- Η κατηγοριοποίηση καταφέρνει τη γνωστική οικονομία με το να μεταφράζει χιλιάδες φυσικά ερεθίσματα σε χρήσιμες οντότητες → σε γνώση.
- Η κατηγοριοποίηση είναι επιλεκτική και εξαρτάται από το περιβάλλον.

Αρχές «Αληθοφανούς αντίληψης»

- Η αντίληψη είναι μια διαδικασία λήψης αποφάσεων
- Η απόφαση αφορά τη διάκριση μεταξύ ερεθισμάτων. Οι πληροφορίες των ερεθισμάτων καθιστούν δυνατό να τοποθετούνται τα ερεθίσματα στις κατηγορίες στις οποίες ταιριάζουν καλύτερα.
- Υπάρχει μια σειρά εξαγωγής συμπερασμάτων από τη στιγμή που εξετάζονται τα χαρακτηριστικά μέχρι την απόλυτη κατηγοριοποίηση
- Η κατηγορία είναι μια σειρά ιδιοτήτων σύμφωνα με τις οποίες τα ερεθίσματα μπορούν να θεωρηθούν σαν ισοδύναμα.
- Η αντιληπτική ετοιμότητα των κατηγοριοποιήσεων διαφέρει σύμφωνα με την παλιά εμπειρία και τις τωρινές επιθυμίες.
- Η αληθοφανής αντίληψη προϋποθέτει την κωδικοποίηση των ερεθισμάτων με τέτοιο τρόπο που από την αντίληψη μιας πληροφορίας να φτάσουμε στην κατηγοριοποίηση και από εκεί να εξάγουμε συμπεράσματα για τις άλλες ιδιότητες του αντικειμένου
- Η αντίληψη αφορά τη συμφωνία μεταξύ της αντιληπτικής ετοιμότητας και των αντικειμένων και άρα είναι αληθοφανής. Δεν είναι μια ακριβής αναπαράσταση του κόσμου.

Bruner: η κατηγοριοποίηση ενός ερεθίσματος εξαρτάται από την αλληλεπίδραση

μεταξύ της σχετικής **αντιληπτικής ετοιμότητας** και της **εφαρμογής** μεταξύ των ιδιοτήτων του ερεθίσματος και των ιδιοτήτων της κατηγορίας

Bruner: η αντίληψη προϋποθέτει να προχωρήσει κανείς πέρα από τις πληροφορίες που διαθέτει και να δημιουργήσει νέα γνώση. Οι άνθρωποι έχουν λίγες πληροφορίες παρά πληθώρα πληροφοριών

Το ερώτημα

- Η κατηγοριοποίηση ενεργοποιείται από την έλλειψη γνώσεων; Σύμφωνα με αυτή την άποψη η κατηγοριοποίηση είναι δημιουργική γιατί επιτρέπει να προχωρήσει κανείς πέρα από τις δεδομένες πληροφορίες και να κάνει την πληροφορία γνώση
- Η κατηγοριοποίηση ενεργοποιείται από μια υπερπροσφορά πληροφοριών; Σύμφωνα με αυτή την άποψη η κατηγοριοποίηση βοηθά στη μείωση των πληροφοριών οι οποίες θα μπερδεύαν διαφορετικά το μυαλό.
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΓΝΩΣΗ ή ΛΙΓΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ;

Κοινωνική νόηση και κατηγοριοποίηση II

McGarty, G. (1999) *Categorisation in Social Psychology*. London: Sage

Κατηγορική δομή και αναπαράσταση

- Η κλασική άποψη για τις κατηγορίες (Αριστοτέλης)
- Οι κατηγορίες έχουν καθαρά όρια. Τα μέλη τους ξεχωρίζουν ξεκάθαρα από τα μέλη άλλων κατηγοριών. Τα όρια αντιστοιχούν σε χαρακτηριστικά που ορίζουν τις κατηγορίες.
- Όμως όπως παρατήρησε ο Wittgenstein σπάνια οι κατηγορίες έχουν ένα καθοριστικό χαρακτηριστικό. Το θέμα δεν είναι αν ένα μέλος ανήκει ή όχι στην κατηγορία αλλά «πόσο ανήκει». Δηλαδή οι κατηγορίες έχουν **δομή**.

Η δομή των κατηγοριών

- Το ίδιο αντικείμενο μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε διαφορετικά **επίπεδα αφαίρεσης** που διαφέρουν μεταξύ τους στο βαθμό περιεκτικότητας. Ανάλογα με την περίπτωση διαφορετικό επίπεδο αφαίρεσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Το επίπεδο που χρησιμοποιείται πιο συχνά είναι το βασικό επίπεδο (Rosch)
- Υπάρχει διαφοροποίηση τόσο στην εσωτερική (πώς τα μέλη μιας κατηγορίας είναι οργανωμένα) όσο και στην εξωτερική (πώς οργανώνεται η σχέση τους με άλλες κατηγορίες) δομή των κατηγοριών

Παράδειγμα διαφοροποίησης της εσωτερικής δομής των κατηγοριών

- Η διαφοροποίηση στην εσωτερική δομή των κατηγοριών οδηγεί σε ασύμμετρα συμπεράσματα (Rips 1975):
- Τα υποκείμενα διάβαζαν ένα σενάριο όπου τα πτηνά ενός νησιού είχαν προσβληθεί από μια αρρώστια. Τα υποκείμενα έκαναν πιο εύκολα την αναγωγή ότι οι πάπιες (ένα μη-τυπικό πουλί) κινδύνευε να αρρωστήσει αν είχαν ήδη προσβληθεί οι σπίνοι (τυπικό πουλί) παρά το αντίθετο (να αρρωστήσουν οι σπίνοι αν οι πάπιες είχαν προσβληθεί).
- Οι υποκατηγορίες «σπίνος» και «πάπια» είχαν διαφορετική σχέση με την κατηγορία «πουλί» και αυτή η δομή επηρέαζε τη κρίση των ατόμων.

Παράδειγμα διαφοροποίησης της εξωτερικής δομής των κατηγοριών

- Η εξωτερική δομή των κατηγοριών οδηγεί σε ασύμμετρη χρήση των κατηγοριών ως πεδία αναφοράς
- Το πόσο μοιάζει το A στο B και το B στο A μπορεί να έχουν διαφορετικές απαντήσεις αν το A και B αναφέρονται πχ. σε χώρες. Το Μεξικό μοιάζει πιο πολύ στην Αμερική απ'ότι η Αμερική στο Μεξικό (Tversky 1977).
- Οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνται σαν σημεία αναφοράς επιδρούν στις κατηγορικές κρίσεις.

Ποιά είναι η φύση της δομής των κατηγοριών;

■ Το μοντέλο των πιθανοτήτων

- Ένα αφηρημένο σύνολο (ένα πρωτότυπο) αποτελεί την αναπαράσταση της κατηγορίας και τα νέα αντικείμενα οφείλουν να συγκρίνονται με αυτό και έτσι να αξιολογείται η πιθανότητες να ανήκουν στην κατηγορία. Η ομοιότητα με το πρωτότυπο αποτελεί το κριτήριο για να ανήκει κανείς στην κατηγορία. Φυσικά μιλάμε για βαθμό πρωτοτυπικότητας και όχι για ένα πρωτότυπο.

■ Το μοντέλλο των παραδειγμάτων

- Οι κατηγορίες αναπαριστώνται στη μνήμη σαν ένα σύνολο από παραδείγματα μελών της κατηγορίας.

Το μοντέλλο των πιθανοτήτων

- Οι κατηγορίες μπορούν να αναπαριστώνται με βάση ένα αφηρημένο μοντέλλο
- Οι κατηγορίες δεν έχουν απαραίτητα ένα σύνολο χαρακτηριστικών που τις καθορίζουν
 - Μοντέλλο χαρακτηριστικών
 - Μοντέλλο διαστάσεων
 - Ολιστικό Μοντέλλο

Το μοντέλλο των παραδειγμάτων

- Οι κατηγορίες αναπαριστώνται όχι από αφηρημένα σύνολα (πρωτότυπα) αλλά από ένα σύνολο στοιχείων. Η αναπαράσταση μιας έννοιας αφορά ξεχωριστές περιγραφές παραδειγμάτων.
- Το μοντέλλο του περιβάλλοντος: η αναπαράσταση της κατηγορίας βασίζεται σε στρατηγικές. Οι αναπαραστάσεις βασίζονται στο σύνολο των στοιχείων που βρίσκονται ταυτόχρονα σε εκείνο το πεδίο (Medin and Schaffer 1978)

Μεταβλητές αναπαραστάσεις κατηγοριών

- Μια κατηγορία μπορεί να αναπαρασταθεί με ένα τρόπο σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον και με ένα διαφορετικό τρόπο σε ένα άλλο. Έτσι μια φορά μπορεί να είναι βασισμένη σε παραδείγματα και μια άλλη σε πρωτότυπα.
- Σε αυτή την περίπτωση η δομή της κατηγορίας είναι ευέλικτη και οι αλλαγές στη αναπαράσταση της κατηγορίας αντικατροπίζουν αλλαγές στο επίπεδο αφαίρεσης. Εστιάζουμε σε παραδείγματα όταν θέλουμε να διαφοροποιήσουμε μεταξύ ερεθισμάτων και εστιάζουμε σε αφηρημένα σύνολα (πρωτότυπα) όταν θέλουμε να διαφοροποιήσουμε μεταξύ κατηγοριών.
- Σε αυτή την περίπτωση αλλάζουμε αναπαράσταση ή δημιουργούμε μια νέα κατηγορία;

Κατηγοριοποίηση: Γνωστική και κοινωνική ψυχολογία

- Τα γνωστικά μοντέλλα ενδιαφέρονται για την ικανότητα του ατόμου να τοποθετεί ερεθίσματα σε μια κατηγορία που μόλις έμαθε.
- Τα κοινωνιοψυχολογικά μοντέλλα ενδιαφέρονται για την απόφαση του ατόμου να τοποθετήσει νέα ερεθίσματα σε κατηγορίες που διαθέτει ήδη.

Ερώτημα

- Έχουν οι κατηγορίες μια σταθερή και συνεχή δομή αναπαράστασης που μπορεί να διαφέρει στο περιεχόμενο αλλά έχει καθορισμένη μορφή (ένα σύνολο παραδειγμάτων, ένα πρωτότυπο ή μια άλλη αναπαράσταση);
- Έχουν οι κατηγορίες μια μεταβαλλόμενη αναπαράσταση ώστε σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και ανάλογα με τις συνθήκες, τα άτομα να έχουν αναπαραστάσεις βασισμένες σε παραδείγματα ή σε πρωτότυπα;

Ψυχολογική ουσιοποίηση

Medin, D. and Ortony, A. (1989) In: S. Vosniadou, S. and A. Ortony *Similarity and analogical reasoning*. Cambridge: Cambridge

Η ομοιότητα ως κριτήριο κατηγοριοποίησης

- Η ομοιότητα σαν κριτήριο κατηγοριοποίησης δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στις ιδιότητες που γίνονται αντιληπτές. (πχ φάλαινες και θηλαστικά)
- Οι κρίσεις σχετικά με την ομοιότητα γίνονται πάντα σε σχέση με την αναπαράσταση οντοτήτων παρά σε σχέση με τις οντότητες αυτές καθαυτές.
- Η ομοιότητα μπορεί να είναι το αίτιο ή/και το αποτέλεσμα της κατηγοριοποίησης.

Η ομοιότητα ως κριτήριο κατηγοριοποίησης

- Να οριστεί η ομοιότητα όχι με όρους λογικά πιθανών κοινών ιδιοτήτων, αλλά ως κοινές αναπαριστώμενες ιδιότητες.
 - Τι καθορίζει το ποιές ιδιότητες αποτελούν μέρος των νοητικών μας αναπαραστάσεων; Η αντιληπτική ομοιότητα που βασίζεται σε αναπαραστάσεις των επιφανειακών χαρακτηριστικών προσδιορίζουν ένα πρώτο εννοιολογικό περιγράμμα το οποίο θα ενσωματωθεί στην σκέψη και θα διαφοροποιηθεί σύμφωνα με τη ποιό βαθιά γνώση που θα αποκτηθεί αργότερα.
 - Ο σύνδεσμος μεταξύ επιφανειακών και βαθύτερων ιδιοτήτων έχει δύο λειτουργίες: η επιφανειακή ομοιότητα αποτελεί γνώμονα για τις πιο βαθιές ιδιότητες αλλά και ορίζει τα χαρακτηριστικά των νοητικών μας αναπαραστάσεων
- **Ψυχολογική ουσιοποίηση:** η ιδέα ότι τα επιφανειακά χαρακτηριστικά καθορίζονται και συχνά οφείλονται σε βαθύτερα και πιο κεντρικά χαρακτηριστικά των εννοιών.
 - Αυτό δεν σημαίνει ότι τα πράγματα έχουν μια ουσία αλλά ότι οι αναπαραστάσεις των ανθρώπων για αυτά περιέχουν αυτή την πεποίθηση.
 - Αφού τη γνωστική ψυχολογία ενδιαφέρουν οι αναπαραστάσεις της γνώσης, οι ψυχολογικές θεωρίες που την αφορούν αποτελούν περιγραφές της ψυχολογικής πραγματικότητας.
 - Έτσι αν οι άνθρωποι πιστεύουν ότι τα πράγματα έχουν μια ουσία τότε πρέπει οι γνωστικοί ψυχολόγοι να το λάβουν υπ' όψη.
 - Η ιδέα ότι οι αναπαραστάσεις των ανθρώπων μπορεί να χαρακτηρίζονται από την πεποίθηση ότι τα πράγματα έχουν ουσία (ένα σύνολο απαραίτητων χαρακτηριστικών που τα καθορίζουν).
 - Ο κοινός νους πιστεύει στην ουσία των πραγμάτων
 - Η ανθρώπινη γνωστική διεργασία μπορεί να επηρεάζεται από αυτή την πεποίθηση.
- Οι αναπαραστάσεις γνώσης των εννοιών μπορεί να έχουν ένα «δοχείο ουσίας»
 - Το «δοχείο αυτό μπορεί να περιλαμβάνει:
 - Τις πεποιθήσεις που είναι απαραίτητες και αρκετές ώστε ένα αντικείμενο να είναι αυτό που είναι
 - Μια πιο περίπλοκη θεωρία για το τι κάνει αυτό το αντικείμενο αυτό που είναι
 - Την πεποίθηση ότι υπάρχουν άνθρωποι (ειδικοί) που γνωρίζουν τι είναι αυτό που κάνει το αντικείμενο αυτό αυτό που είναι
 - Τα περιεχόμενα του δοχείου μπορεί να αλλάξουν αλλά το δοχείο παραμένει.
 - Οι ιδιότητες μιας έννοιας βρίσκονται επάνω σε μια «διάσταση κεντρικότητας»

από τις πιο βαθιές και μη προσβάσιμες προς τις πιο επιφανειακές και πιο προσβάσιμες. Οι πιο κεντρικές ιδιότητες θεωρούνται ότι καθορίζουν αλλά και γεννούν τις ιδιότητες που είναι πιο χρήσιμες για την διαδικασία αναγνώρισης (αν το ερέθισμα αποτελεί μέρος της κατηγορίας ή όχι).

- Οι δεσμοί μεταξύ επιφανειακών και κεντρικών ιδιοτήτων είναι ανάλογες των θεωριών που έχουμε για τις πιο κεντρικές. Πχ. οι θεωρίες που έχουν οι άνθρωποι καθορίζουν ή και ενσαρκώνουν τους αιτιακούς δεσμούς με τις πιο επιφανειακές ιδιότητες.
- Οι κρίσεις περί ομοιότητας μπορεί να μας πληροφορήσουν για τις αναπαραστάσεις που βρίσκονται από πίσω.
- Τα χαρακτηριστικά δεν είναι ανεξάρτητα αλλά συνδέονται με συγκεκριμένους τρόπους.
- Συχνά τα χαρακτηριστικά που βρίσκονται πιο κοντά στις βαθιές ιδιότητες αποτελούν τα κριτήρια για το ποιος ανήκει στην κατηγορία και όχι τα πιο επιφανειακά.
- Οι ομοιότητα μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο στην αναγνώριση αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι οι κατηγορίες κτίζονται αποκλειστικά με βάση την ομοιότητα
- Οι έννοιες είναι σαν θεωρίες. Αν κάποιος έχει μια θεωρία για το τι κάνει ένα αντικείμενο να είναι κάτι, η απόφαση του σχετικά με αυτό το αντικείμενο θα εξαρτάται από το πόσο καλά αυτό ταιριάζει με τη θεωρία του. Η διαδικασία του πόσο καλά ταιριάζει μπορεί να αφορά την ομοιότητα αλλά αυτό δεν είναι και απαραίτητο (Murphy & Medin 1985)

Haslam, N., Rothschild, L. Ernst, D. (2000) Κατηγορική ουσιοποίηση και κοινωνική θέση

- Οι οργανωτικές αρχές της κατηγορικής ουσιοποίησης
- Παρουσίασαν σε Αμερικανούς 9 έννοιες που συνδέονται με την ουσιοποίηση των κατηγοριών καθώς και 40 κοινωνικές κατηγορίες και τους ζήτησαν να:
 - Αξιολογήσουν κατά πόσο η κάθε έννοια ήταν συνδεδεμένη με την κοινωνική κατηγορία
 - Την κοινωνική θέση της κάθε κατηγορίας όπως τη βλέπει η πλειοψηφία
- Οι εννέα έννοιες που συνδέονται με την κατηγορική ουσιοποίηση ήταν οι ακόλουθες:
 - Διαχωριστικότητα: κατά πόσο η κατηγορία έχει αυστηρά και καθαρά όρια
 - Φυσικότητα: κατά πόσο αποτελεί μια φυσική ή μια τεχνική κατηγορία
 - Αμεταβλησία: Πόσο είναι εύκολο να αλλάξει κανείς κατηγορία και να πάψει να είναι μέλος
 - Σταθερότητα στο χρόνο (υπήρχε πάντα, σταθερά χαρακτηριστικά)
 - Αναγκαιότητα: κατά πόσο υπάρχουν αναγκαία χαρακτηριστικά για να είναι κανείς μέλος
 - Ομοιομορφία: τα μέλη μοιάζουν μεταξύ τους
 - Κατατοπιστικότητα: η γνώση ότι κάποιος είναι μέλος μας δίνει πληροφορίες για αυτόν
 - Ενύπαρξη: Έχουν μια υποβόσκουσα πραγματικότητα. Αν και δεν μοιάζουν επιφανειακά στο βάθος τα μέλη είναι ομοιόμορφα
 - Αποκλειστικότητα: Αν τα μέλη μπορούν να ανήκουν και σε άλλες κατηγορίες

- Από την ανάλυση φάνηκε ότι οι έννοιες της ουσιοποίησης οργανώνονται σε δύο διαστάσεις:
- **Φύση:** Διαχωριστικότητα, Φυσικότητα, Αμεταβλησία, Σταθερότητα στο χρόνο, Αναγκαιότητα
- **Εκπραγμάτωση:** Ομοιομορφία, κατατοπιστικότητα, αποκλειστικότητα, ενύπαρξη
- **Φύση:** φύλο, φυλή, εθνικότητα
- **Εκπραγμάτωση:** ομοφυλόφυλοι, πολιτικές ομάδες, Εβραίοι και ασθενείς με AIDS
- Υπήρχε αρνητική συσχέτιση μεταξύ κοινωνικής θέσης και εκπραγμάτωσης.
- Οι κατηγορίες που ήταν ουσιοποιημένες και στους δύο παράγοντες είχαν τη χαμηλότερη κοινωνική θέση: ανάπηροι, εθνικότητα, Εβραίοι, γυναίκες, μαύροι και ασθενείς με AIDS

«Οι αναπαραστάσεις των ανθρώπων για τις κοινωνικές κατηγορίες είναι ενσωματωμένες σε εξηγητικές θεωρίες, κοινωνικές οντολογίες που έχουν συνέπειες για την αξιολόγησή τους.» σελ 123

Συνδέονται οι ουσιοποιητικές δοξασίες με τις κοινωνικές διακρίσεις;

Οι Haslam, N., Rothschild, L. Ernst, D. (2002) ζήτησαν από Αμερικανούς φοιτητές να:

- Αξιολογήσουν τους μαύρους, τις γυναίκες, τους άντρες, τους ομοφυλόφιλους, τους φιλελεύθερους, τους εσωστρεφείς, τη μεσαία τάξη και τους καθολικούς σε μια κλίμακα ουσιοποίησης
- Απαντήσουν σε κλίμακες διακρίσεων, ρατσισμού, σεξισμού, στάσεων για την ομοφυλοφιλία και αυταρχισμού

Συνδέονται οι ουσιοποιητικές δοξασίες με τις κοινωνικές διακρίσεις;

- Οι γυναίκες και οι μαύροι ήταν ουσιοποιημένοι με τον ίδιο τρόπο αλλά με τρόπο διαφορετικό από τους ομοφυλόφιλους
- Οι ουσιοποιητικές δοξασίες δεν συνδέονταν με τις ρατσιστικές και σεξιστικές κλίμακες αλλά με την κλίμακα κατά της ομοφυλοφιλίας
- Η ομοφυλοφιλία ήταν διακριτή, μεταβαλλόμενη, ιστορικά σταθερή, βασισμένη σε προσωπικές ιδιότητες και μη φυσική
- Οι γυναίκες και οι μαύροι ήταν ουσιοποιημένοι στην διάσταση της φύσης ενώ οι ομοφυλόφιλοι στην διάσταση της εκπραγμάτωσης
- Η φύση και η δύναμη της σχέσης μεταξύ ουσιοποιητικών δοξασιών και κοινωνικών διακρίσεων εξαρτάται από τις κατηγορίες, το περιβάλλον και την αυτο-κατηγοριοποίηση

Η χρήση των κατηγοριών: Η Θεωρία των κατηγορικών κανόνων

Hegarty, P. and Pratto, F. (2001) The effects of social category norms and stereotypes on explanations for intergroup differences

Κοινωνικές κατηγορίες και εξηγήσεις

- Μια από τις συνέπειες της κατηγοριοποίησης είναι η χρήση των κατηγοριών ως επεξηγηματικές της συμπεριφοράς και των χαρακτηριστικών των ατόμων που τις αποτελούν.
- Στην έρευνά τους ο Hegarty και η Pratto εστιάζουν στο πώς κατασκευάζονται οι εξηγήσεις για τις εμπειρικές διαφορές μεταξύ κοινωνικών ομάδων
- Οι συνέπειες αυτών των εξηγήσεων για τις διομαδικές σχέσεις έχουν ερευνηθεί στα πλαίσια των στερεότυπων, της ουσιοποίησης και της δικαιολόγησης της κοινωνικής ασυμμετρίας.

Η κατασκευή των εξηγήσεων για τις διαφορές μεταξύ κοινωνικών ομάδων

- Οι εξηγήσεις επηρεάζονται από τα στερεότυπα και και τους κανόνες των κατηγοριών και τείνουν προς ουσιοποιημένες μορφές σκέψης.
 - Οι κανόνες των κατηγοριών επιδρούν ως προς το ποιά ομάδα θα είναι η «προς εξήγηση» ομάδα.
 - Τα στερεότυπα κατόπιν καθορίζουν το περιεχόμενο της εξήγησης.
 - Συνήθως αυτές οι διαδικασίες οδηγούν σε εξηγήσεις που θεωρούν τα ουσιοποιημένα χαρακτηριστικά της ομάδας ως το προς εξήγηση φαινόμενο.
- Πώς οι επεξηγήσεις των διαφορών μεταξύ των ομάδων εστιάζει στα χαρακτηριστικά κάποιων ομάδων και όχι στα χαρακτηριστικά κάποιων άλλων.
- Η θεωρία των κανόνων : πώς τα ερεθίσματα και οι ετικέτες των κατηγοριών δημιουργούν άρρητους κανόνες και έτσι δημιουργούν τα δικά τους πλαίσια αναφοράς
- Οι Kanhemann & Miller (1986) πιστεύουν ότι τα ερεθίσματα και οι κατηγορικές ετικέτες δρουν σαν ανιχνευτές που «ψαρεύουν» παραδείγματα σκέψεων ενάντια στα γεγονότα (counterfactual thinking) από τη μνήμη.
- Τα χαρακτηριστικά των αναδυόμενων παραδειγμάτων αθροίζονται δημιουργώντας νόρμες (κανόνες)
- Τα χαρακτηριστικά των ερεθισμάτων που βρίσκονται εκτός των κανόνων καθίστανται διαθέσιμα και προκαλούν έκπληξη, αποτελούν το στόχο της εξήγησης και θεωρούνται μεταλλάξιμα.
- Όταν λοιπόν τα άτομα αντιμετωπίζουν μια κατηγορία προσλαμβάνουν τα μέλη της κατηγορίας για να δημιουργήσουν μια νόρμα.
- Τα πιο πρωτοτυπικά μέλη και εκείνα για τα οποία έγινε λόγος πρόσφατα είναι πιο πιθανό να περιληφθούν στη δημιουργία της νόρμας (παράδειγμα εκλογών).
- Το ερώτημα είναι πώς μια κοινωνική ομάδα γίνεται πιο «κανονιστική» από άλλες και αν αυτή είναι σε κάθε περίπτωση «κανονιστική».
- Η πρωτοτυπικότητα των μελών παίζει ρόλο αλλά δεν πρέπει να αγνοείται και η πλειοψηφικότητα καθώς και η κοινωνική θέση (παράδειγμα με δασκάλους)
- Το μοντέλλο που προτείνουν οι Hegarty & Pratto θεωρεί ότι:
 - Ο καθορισμός του ποιά ομάδα θα αποτελέσει το προς εξήγηση γεγονός επηρεάζεται από τις νόρμες των κατηγοριών. Επιπροσθέτως:
 - Η «κανονικότητα» των κατηγοριών επηρεάζεται από την πλειοψηφική ή μειοψηφική κοινωνική θέση των κατηγοριών;

- Η πρωτοτυπικότητα πρώτα καθορίζει την μεταλλαξιμότητα που με τη σειρά της καθορίζει το περιεχόμενο της εξήγησης;
- Ποιός ο ρόλος των στερεοτύπων στον καθορισμό του περιεχομένου της εξήγησης;

Στερεότυπα και επεξηγήσεις

- Οι κοινωνικές αποδόσεις επηρεάζονται από τις κατηγορικές νόρμες.
- Μόνο οι αποδόσεις που αφορούν την προς εξήγηση ομάδα και όχι την «κανονιστική» ομάδα επηρεάζονται από τα στερεότυπα.
- Έτσι τα στερεότυπα αφορούν περισσότερο τις κοινωνικές ομάδες που είναι «σημειωμένες» παρά τις άλλες γιατί οι κατηγορικοί κανόνες είναι πιο πιθανό να κάνουν να είναι τα χαρακτηριστικά των πρώτων πιο διαθέσιμα και να φαίνονται πιο περίεργα

Εμπειρικές έρευνες: η επεξηγηματική λογική για τις διαφορές μεταξύ ομάδων σεξουαλικής προτίμησης

- Πρωτοτυπικότητα και μέγεθος της ομάδας ως κριτήρια κανονικότητας: Οι ετεροφυλόφιλοι άντρες
- Πείραμα 1: επιβεβαίωση των ευρημάτων των Miller et al 1991 για σεξουαλικές κατηγορίες
- Πείραμα 2: η επίδραση της κατηγορικής πρωτοτυπικότητας και του μεγέθους της κατηγορίας στις επεξηγήσεις
- Πείραμα 3: Πώς οι ομοφυλόφιλοι γίνονται το προς εξήγηση φαινόμενο ενώ οι ετεροφυλόφιλοι θεωρούνται οι νόρμα, και πώς τα στερεότυπα επηρεάζουν τις αποδόσεις για τους ομοφυλόφιλους

Πείραμα 1: η επεξηγηματική λογική για τις διαφορές μεταξύ ομάδων σεξουαλικής προτίμησης

- Οι κατηγορικές νόρμες που κατασκευάζονται on line θέτουν σε άμεση διαθεσιμότητα τα χαρακτηριστικά των μη τυπικών ομάδων και έτσι τις καθιστούν το προς εξήγηση γεγονός.
- Υπάρχουν πιο πολλά στερεότυπα για τους ομοφυλόφιλους άντρες παρά για τους ετεροφυλόφιλους
- Η εστίαση στα χαρακτηριστικά των ομοφυλόφιλων μπορεί να είναι εξαιτίας της μεγαλύτερης γνώσης αυτών των στερεοτύπων ή ακόμη αυτά τα στερεότυπα μπορεί να μπλοκάρουν όλες τις άλλες πιθανές εξηγήσεις
- Οι συμμετέχοντες διάβαζαν ένα κείμενο που έλεγε τα εξής:
 - Έρευνες δείχνουν ότι ομοφυλόφιλοι και ετεροφυλόφιλοι άντρες έχουν πολύ διαφορετικές παιδικές εμπειρίες. Όταν τους ρώτησαν για τις παιδικές τους δραστηριότητες και τα επαγγέλματα που θεωρούσαν ότι θα έκαναν σαν θα μεγάλωναν, οι ετεροφυλόφιλοι εξέφραζαν 50% πιο πολλές ανδρικές δραστηριότητες (ποδόσφαιρο, μπίτζμπωλ) και επαγγέλματα (οικοδομικές εργασίες) από ότι οι ομοφυλόφιλοι
- Άρρητη συνθήκη: Εξήγησε γιατί υπάρχουν αυτές οι διαφορές
- Ρητή συνθήκη: Αντλώντας από τις γνώσεις που έχεις για τους ετεροφυλόφιλους άντρες, εξήγησε γιατί υπάρχουν αυτές οι διαφορές
- Αν αυτή η διαφορά θα εξαφανιζόταν, ποιά από τις δύο ομάδες θα ήταν πιο πιθανό να αλλάξει;
- Βρέθηκε μια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ πειραματικών συνθηκών και προς εξήγηση ομάδων: Πιο πολλές αναφορές στους

ομοφυλόφιλους στην άρρητη συνθήκη (3:1) και πιο πολλές αναφορές στους ετεροφυλόφιλους στην ρητή συνθήκη.

- Οι συμμετέχοντες μπορούν να δημιουργήσουν εξηγήσεις για τους ετεροφυλόφιλους αλλά προτιμούν να εστιάζουν στους ομοφυλόφιλους

Η χρήση των κατηγοριών: Η Θεωρία των κατηγορικών κανόνων II

Hegarty, P. and Pratto, F. (2001) The effects of social category norms and stereotypes on explanations for intergroup differences

Πείραμα 2: γιατί οι ομοφυλόφιλοι γίνονται το προς εξήγηση γεγονός

- Είναι η πρωτοτυπικότητα και η πλειοψηφική θέση καθοριστικές της κανονιστικότητας;
- Αν η τυπικότητα είναι σημαντική τότε οι ετεροφυλόφιλοι θα είναι η προς εξήγηση ομάδα της κατηγορίας «άνδρες που ζούν με AIDS» καθώς το στερεότυπο θέλει οι ομοφυλόφιλοι να είναι πιο πρωτοτυπικοί αυτής της κατηγορίας
- Αν οι άνθρωποι εστιάζουν για γνωστικούς λόγους σε μειοψηφίες τότε τι συμβαίνει αν οι ομοφυλόφιλοι είναι πλειοψηφία;
- Πιλοτική έρευνα: Για να επιβεβαιωθεί το στερεότυπο ότι οι άνδρες με AIDS θεωρούνται ομοφυλόφιλοι ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν ρωτώντας τους φοιτητές να φανταστούν είτε έναν άνδρα που πάσχει από καρκίνο ή από AIDS, να του δώσουν όνομα, ηλικία, επάγγελμα, χόμπυ και να ονομάσουν τον σύντροφό του. Σε 84% από τα ερωτηματολόγια του καρκίνου έδωσαν θηλυκό όνομα στο σύντροφο ενώ σε 74% των ερωτηματολογίων σχετικά με το AIDS το όνομα του συντρόφου ήταν αρσενικό

Εργαλείο έρευνας

- Σενάριο: Φαντάσου ότι είσαι ένας ψυχολόγος που βοηθάς μια ομάδα γιατρών να μελετήσουν μια νέα θεραπεία για τον καρκίνο. Η περίπλοκη θεραπεία περιλαμβάνει μια σύνθεση από πειραματικά φάρμακα, διαιτητικά συμπληρώματα, θεραπείες χαλάρωσης και τακτική άσκηση. Αυτή η θεραπεία βοηθά τους ασθενείς να ζήσουν πιο πολύ αλλά πολλοί ασθενείς βρίσκουν δύσκολο να την ακολουθήσουν και αν η θεραπεία δεν ακολουθηθεί δεν έχει σχεδόν κανένα αποτέλεσμα.
- Σαν ψυχολόγος ο στόχος σου είναι να εξηγήσεις γιατί μερικοί ασθενείς το βρίσκουν εύκολο να ακολουθήσουν τη θεραπεία και άλλοι όχι. Σε μια πρώτη έρευνα η θεραπεία έγινε σε 1000 άτομα που ζουν με καρκίνο στο Σαν Φρατζίσκο. 300 από αυτούς ήταν ομοφυλόφιλοι και 700 ήταν ετεροφυλόφιλοι. Στο τέλος της έρευνας φάνηκε ότι οι ετεροφυλόφιλοι (70%) ακολούθησαν τη θεραπεία ένα μεγαλύτερο ποσοστό ημερών απ'ότι οι ομοφυλόφιλοι (40%).
 - Εξηγείστε αυτή τη διαφορά με δικά σας λόγια
- Υπήρξαν 8 διαφορετικές μορφές αυτού του σεναρίου:
- Το σενάριο μιλούσε για ασθενείς με AIDS ή με καρκίνο
- Η πλειοψηφία των ασθενών ήταν είτε ετεροφυλόφιλοι είτε ομοφυλόφιλοι
- Η πλειοψηφία αυτών που αποδέχονταν την θεραπεία ήταν είτε ετεροφυλόφιλοι είτε ομοφυλόφιλοι.
- Στη συνέχεια τους παρουσίαζαν τα εξής δεδομένα:
 - Μια δεύτερη έρευνα έγινε με μια νέα ομάδα ετεροφυλόφιλων και ομοφυλόφιλων ασθενών με (AIDS/καρκίνο). Σε αυτή την έρευνα ΚΑΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ δεν βρέθηκε. Πέστε πώς θα ήταν τα αποτελέσματα της δεύτερης

αυτής έρευνας.

Αποτελέσματα

- Λιγότερες αναφορές στους ετεροφυλόφιλους απ'ότι στους ομοφυλόφιλους.
- Λιγότερες ήταν οι αναφορές στους ετεροφυλόφιλους όταν ήταν πλειοψηφία ενώ ισάξιος αριθμός αναφορών στις δύο ομάδες γινόταν όταν η πλειοψηφία ήταν οι ομοφυλόφιλοι
- Λιγότερες ήταν οι αναφορές στους ετεροφυλόφιλους στην περίπτωση των καρκινοπαθών ενώ ισάξιος αριθμός αναφορών στις δύο ομάδες γινόταν στους ασθενείς με AIDS.
- Λιγότερες ήταν οι αναφορές στους ετεροφυλόφιλους όταν οι ομοφυλόφιλοι ακολουθούσαν τη θεραπεία ενώ ισάξιος αριθμός αναφορών στις δύο ομάδες γινόταν όταν οι ετεροφυλόφιλοι ακολουθούσαν τη θεραπεία
- Μεταβολή: Σε όλες τις πειραματικές συνθήκες η μεταβολή των ετεροφυλόφιλων ήταν σημαντικά μικρότερη από ότι των ομοφυλόφιλων.

Σύνοψη

- Η πρωτοτυπικότητα επηρεάζει το περιεχόμενο των επεξηγήσεων.
- Όταν η μειοψηφία ήταν τυπική της υπερκείμενης κατηγορίας, «ισοφάριζε» με την πλειοψηφία ως το προς εξήγηση γεγονός (η πλειοψηφία δεν γινόταν το προς εξήγηση γεγονός).
- Οι επεξηγήσεις εστίαζαν στη μειοψηφία
- Οι επεξηγήσεις εστίαζαν στην ομάδα που ακολουθούσε τη θεραπεία

Πείραμα 3: Τα αποτελέσματα των κανόνων και των στερεοτύπων στις επεξηγήσεις

- Για να είναι το τεστ της θεωρίας πιο ισχυρό πρέπει να δειχτεί ότι οι εξηγήσεις εστιάζουν στους ομοφυλόφιλους ακόμα και όταν κάνουν τυπικές πράξεις και οι ετεροφυλόφιλοι μη τυπικές.
- Αν και η θεωρία των στερεοτύπων προβλέπει ότι όποια ομάδα είναι μη σύμφωνη με το στερεότυπο θα γίνει η προς εξήγηση ομάδα, σύμφωνα με το μοντέλλο των Hegarty και Pratto , η μη κανονιστική ομάδα θα γίνει η προς εξήγηση ομάδα και το στερεότυπο θα επηρεάσει το περιεχόμενο των αποδόσεων: Οι επεξηγήσεις θα αφορούσαν πάντα τους ομοφυλόφιλους ανεξάρτητα από το ποιά ομάδα θα παρουσιαζόταν ως πιο τυπικά αρσενική και η κατασκευή αυτών των επεξηγήσεων θα αντλούσε από τα στερεότυπα των ομοφυλόφιλων.
- Το μοντέλλο αυτό προβλέπει ότι οι συμμετέχοντες θα αντλήσουν γνώσεις σχετικά με τους ομοφυλόφιλους για να κατασκευάσουν επεξηγήσεις και για γεγονότα που δεν συμβαδίζουν με το στερεότυπο.
- Τα στερεότυπα δίνουν τη δυνατότητα να κατασκευάζει κανείς εξηγήσεις ακόμα και για μη συμβατά με το στερεότυπο γεγονότα γιατί συνήθως τα άτομα αυτά υπο-κατηγοριοποιούνται
- Έτσι τα μη συμβατά με το στερεότυπο αποτελέσματα θα κάνουν τους συμμετέχοντες να χρησιμοποιήσουν χαρακτηριστικά των ομοφυλόφιλων που ελαχιστοποιούν τη σημασία των μη-συμβατών με το στερεότυπο αποτελεσμάτων.
- Δηλαδή: αποτελέσματα συμβατά με το στερεότυπο θα οδηγήσουν σε ουσιοποιημένες εξηγήσεις ενώ τα μη-συμβατά με το στερεότυπο αποτελέσματα θα οδηγήσουν σε ανακατασκευές a posteriori

Εργαλείο έρευνας

- Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου παρουσιαζόταν μια διο-μαδική διαφορά που διέφερε σε σχέση με τη συμβατότητα του στερεότυπου (συμβατό/μη συμβατό) και στο περιεχόμενο (αρσενικές/θηλυκές δραστηριότητες)
- Στερεοτυπικά συμβατό/αρσενικό σενάριο: Έρευνες με συνεντεύξεις έδειξαν ότι οι ετεροφυλόφιλοι και οι ομοφυλόφιλοι θυμούνται διαφορετικές εμπειρίες από την παιδική τους ηλικία. Σε μια έρευνα το 90% των ετεροφυλόφιλων που ρωτήθηκαν είπαν ότι, ως παιδιά, τους άρεσαν οι αρσενικού τύπου δραστηριότητες (ποδόσφαιρο, μπαιζμπόλ). 65% των ομοφυλόφιλων που ρωτήθηκαν είπαν ότι τους άρεσαν αυτές οι δραστηριότητες.
- Στις «θηλυκές» μορφές του ερωτηματολογίου (κούκλες) έλεγαν ότι 10% των ετεροφυλόφιλων και 35% των ομοφυλόφιλων.
- Τα ποσοστά αντιστρέφονταν για το χειρισμό της συμβατικότητας του ερωτηματολογίου
- Εξηγείστε με δικά σας λόγια αυτές τις διαφορές
- Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου επρόκειτο για το χειρισμό της μεταβλητότητας και αφορούσε την πρόβλεψη των διαφορών:
- Σε μια δεύτερη έρευνα ένα νέο δείγμα ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων ρωτήθηκε και δεν βρέθηκαν διαφορές στο πόσοι από την κάθε ομάδα θυμήθηκαν ότι τους άρεσαν οι (αρσενικές/θηλυκές) δραστηριότητες
- Ποιό ποσοστό ανδρών στη δεύτερη έρευνα νομίζετε ότι θυμήθηκαν ότι τους ευχαριστούσαν αυτές οι δραστηριότητες;

Αποτελέσματα

- Γενικά έγιναν λιγότερες αναφορές στους ετεροφυλόφιλους απ'ότι στους ομοφυλόφιλους
- Γενικά έγιναν λιγότερες αναφορές σε ανακατασκευές απ'ότι σε ουσιοποιημένες εξηγήσεις
- Έγιναν περισσότερες ουσιοποιημένες αναφορές για τους ομοφυλόφιλους παρά ανακατασκευές, περισσότερες και από τις αναφορές που έγιναν για τους ετεροφυλόφιλους (είτε ουσιοποιημένες είτε ανακατασκευές).
- Περισσότερες ουσιοποιημένες αναφορές στους ομοφυλόφιλους έγιναν στη συμβατή με το στερεότυπο συνθήκη παρά στη μη-συμβατή, και περισσότερες ανακατασκευές σχετικά με τους ομοφυλόφιλους στη μη-συμβατή με το στερεότυπο συνθήκη παρά στη συμβατή.
- Για τους ετεροφυλόφιλους δεν υπήρξε διαφορά στις αναφορές σε σχέση με τη συμβατότητα ή μη του στερεότυπου
- Η προβλεπόμενη αλλαγή ήταν μικρότερη για τους ετεροφυλόφιλους παρά για τους ομοφυλόφιλους

Σύνοψη

- Το να ανήκει κανείς σε μια κατηγορία είναι πιο σημαντικό από το πόσο πρωτοτυπική είναι η συμπεριφορά αφού οι εξηγήσεις εστίαζαν στους ομοφυλόφιλους ακόμα και στις συνθήκες όπου οι ετεροφυλόφιλοι ήταν η «μειοψηφική» ομάδα
- Μη συμβατές με το στερεότυπο συνθήκες οδήγησαν σε περισσότερες ανακατασκευές για τους ομοφυλόφιλους παρά οι συμβατές με το στερεότυπο συνθήκες στις οποίες οι αναφορές ήταν περισσότερο ουσιοποιημένες, ενώ το

στερεότυπο δεν έπαιζε ρόλο στις αναφορές στους ετεροφυλόφιλους.

Συζήτηση

- Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έχουν συνέπειες για το πώς οι ερευνητές παρουσιάζουν τα αποτελέσματά των ερευνών τους
- Όταν η μειοψηφία ήταν πιο πρωτοτυπική της υπερκείμενης κατηγορίας, η τάση να θεωρείται το προς εξήγηση φαινόμενο μειωνόταν αλλά δεν αντιστρεφόταν. Άρα η πρωτοτυπικότητα είναι μόνο ένας από τους παράγοντες που οδηγούν στο να εστιάζονται οι εξηγήσεις στις μειοψηφίες.
- Είναι πιθανό οι ομάδες που φαίνονται να παραβαίνουν τους κανόνες συμπεριφοράς να φαίνονται ότι μεταβάλλονται περισσότερο.
- Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έχουν συνέπειες για τις θεωρίες σχετικά με τα στερεότυπα οι οποίες πρέπει να παίρνουν υπόψη τους το πώς οι ομάδες αποκτούν κανονιστικό ή μη χαρακτήρα.
- Ο ορισμός των στερεοτύπων σαν δοξασίες και αξίες που αφορούν τις κοινωνικές ομάδες δεν περιλαμβάνει τις κοινωνικές ασυμμετρίες. Κατ'επέκταση λαμβάνει υπόψη το πώς μερικές ομάδες γίνονται οι κανόνες με βάση τους οποίους κρίνονται και χαρακτηρίζονται οι μειοψηφικές ομάδες.
- Η ουσιοποίηση των μειοψηφικών κατηγοριών συμβαίνει γιατί αυτού του τύπου οι εξηγήσεις είναι ο κανόνας και οι μη συμβατές με το στερεότυπο συμπεριφορές δεν επηρεάζουν τη διαδικασία εστίασης σε αυτές τις ομάδες. Το ερώτημα είναι γιατί συμβαίνει αυτό.
- Άρα οι μη συμβατές με το στερεότυπο ενέργειες για να διαλυθεί το στερεότυπο μπορεί να έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα με το να ρίχνουν το φως πάνω στην μειοψηφική ομάδα ως το προς εξήγηση γεγονός. Ίσως θα ήταν σκόπιμο να εξετάζουμε και τα στερεότυπα των πλειοψηφικών ομάδων

Κοινωνικές κατηγορίες και ομάδες ως κοινωνικές αναπαραστάσεις

Lorenzi-Cioldi, F. and Clemence, A. (2001) Group Processes and the construction of Social Representations In: Hogg, M.A. and Tindalle, S. *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes* (pp. 311-333)

Οι κοινωνικές ομάδες ως κοινωνικές αναπαραστάσεις

- Η εκμάθηση των κοινωνικών κατηγοριών και οι συνέπειες της κοινωνικής κατηγοριοποίησης και της ουσιοποίησης των κατηγοριών εξετάζονται από την πλευρά της κοινωνικής νόησης.
- Πώς όμως το **περιεχόμενο** των κοινωνικών κατηγοριών δημιουργείται;
- Για παράδειγμα, το φύλο χρησιμοποιείται από τους ενήλικες για να κατηγοριοποιήσουν τα παιδιά μόλις γεννιούνται αλλά αυτή η κατηγοριοποίηση δεν είναι νοηματοδοτημένη από τα ίδια τα παιδιά.
- Σιγά σιγά, μέσα από μια διαδικασία οντογέννησης τα παιδιά ανακαλύπτουν το νόημα της κατηγορίας (φύλο) και συμμετέχουν στην εξέλιξή της.
- Οι ενήλικες δημιουργούν μια κοινή εικόνα της παιδικής ηλικίας μέσα από τις δικές τους αναμνήσεις, τις εμπειρίες τους, συζητήσεις και τη γνώμη των ειδικών. Αυτή η εικόνα μπορεί και να αλλάξει αλλά στα πλαίσια της, κάθε φορά, τα παιδιά ακολουθούν τους στόχους τους.
- Μέσα από την επικέντρωση, η κοινωνική αναπαράσταση που δημιουργήθηκε από μια εξω-ομάδα (ενήλικες) οργανώνει τη κατασκευή μιας κοινωνικής ομάδας (του παιδιού) και συνεισφέρει στη διαφοροποίηση μεταξύ υπο-ομάδων

(αρσενικό/θηλυκό) Chombart de Lauwe & Bellan 1979 (βλ. την κατασκευή της κατηγορικής νόρμας και επικέντρωση)

Οι κοινωνικές ομάδες ως νοητικές αναπαραστάσεις

- Οι απόψεις για τη δομή των κατηγοριών είναι:
- Η αριστοτελική: τα μέλη της κατηγορίας μοιράζονται όλα υποχρεωτικά κάποια αφηρημένα χαρακτηριστικά
- Με βάση το πρωτότυπο: η σύγκριση με ένα σύνολο πρωτοτυπικών χαρακτηριστικών καθορίζουν το κατά πόσο είναι κανείς μέλος
- Με βάση τα παραδείγματα: η συμμετοχή στην ομάδα γίνεται μέσα από τα παραδείγματα που συναντά κανείς

Οι κοινωνικές ομάδες ως νοητικές αναπαραστάσεις: ενδο-ομαδική διαφοροποίηση

- Κάθε άποψη για τη δομή των κατηγοριών αντιστοιχεί και σε διαφορετικό βαθμό ενδο-ομαδικής διαφοροποίησης
- Η αριστοτελική: καμία διαφοροποίηση σε σχέση με τα συστατικά χαρακτηριστικά της ομάδας
- Με βάση το πρωτότυπο: κάποια ενδο-ομαδική διαφοροποίηση προκύπτει από τη σύγκριση των μελών με το πρωτότυπο: όλοι δεν είναι μέλη στον ίδιο βαθμό
- Με βάση τα παραδείγματα: η ενδο-ομαδική διαφοροποίηση είναι ακόμα μεγαλύτερη
- Τι καθορίζει τι είδους νοητική αναπαράσταση έχουμε για μια κοινωνική κατηγορία; Είναι θέμα νοητικών δυνατοτήτων;
- Μέσα από την οπτική των κοινωνικών αναπαραστάσεων η δομή της κοινωνικής κατηγορίας βασίζεται στην κοινωνική θέση που κατέχει σε σχέση με άλλες κατηγορίες (σύστημα-μετασύστημα)
- Διαφορετικές νοητικές αναπαραστάσεις (δομές κοινωνικών κατηγοριών) δεν είναι ανταγωνιστικές αλλά μπορούν να συνυπάρχουν αν λάβουμε υπόψη μας τις κοινωνικές σχέσεις που τις δημιουργούν.

Οι κοινωνικές ομάδες ως νοητικές αναπαραστάσεις: ο ρόλος της κοινωνικής θέσης και του κύρους

Lorenzi-Cioldi (1988)

- Μέλη ομάδων με χαμηλή κοινωνική θέση θεωρούνται και θεωρούν τους εαυτούς τους και τα μέλη της ομάδας τους ως «ανταλλάξιμα» και την ομάδα ως ένα **συνονθύλευμα** ανθρώπων. Τα χαρακτηριστικά του καθενός μέλους καθορίζονται από τα χαρακτηριστικά που έχει η ομάδα (πρωτότυπο→ Μειοψηφίες)
- Μέλη ομάδων με υψηλή κοινωνική θέση θεωρούνται και θεωρούν τους εαυτούς τους και τα μέλη της ομάδας τους ως μία **συλλογή** ανθρώπων που έχουν ως ένα βαθμό ατομικά χαρακτηριστικά και υποκειμενικότητα (παραδείγματα→Πλειοψηφίες)
- Στις ομάδες με χαμηλή κοινωνική θέση που αναπαριστώνται ως **συνονθύλευμα** ανθρώπων, θεωρείται ότι όλα τα μέλη έχουν τα χαρακτηριστικά που ορίζουν την ομάδα
- Στις ομάδες με υψηλή κοινωνική θέση που αναπαριστώνται ως μία **συλλογή** ανθρώπων, τα χαρακτηριστικά των μελών «βγαίνουν» από κάποια χαρακτηριστικά όπως διαμορφώνονται από την παρουσία διαφόρων μελών.

Οι κοινωνικές ομάδες ως κοινωνικές αναπαραστάσεις

Παράδειγμα

- Στη διαπολιτισμική ψυχολογία θεωρείται ότι οι δυτικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από ατομισμό που εκφράζεται από ατομική αυτονομία, ελευθερία και διαχωρισμό από τους άλλους
- Ταυτόχρονα έρευνες έχουν δείξει ότι αυτοί που διαθέτουν εξουσία βρίσκονται πιο κοντά σε αυτό το κοινωνικό πρότυπο και οι αναπαραστάσεις του εαυτού τους ταιριάζουν με αυτό (βλέπε κατηγορικές νόρμες, άνδρας, ενήλικας, ετεροφυλόφιλος κλπ).
- Έρευνες δείχνουν ότι μέλη χαμηλών κοινωνικών ομάδων περιγράφουν τον εαυτό τους περισσότερο με ολιστικούς παράγοντες από ότι μέλη υψηλών κοινωνικών ομάδων

Οι κοινωνικές ομάδες ως κοινωνικές αναπαραστάσεις

- Η κοινωνική αναπαράσταση του αυτόνομου ατόμου ενεργοποιείται διαφορετικά από διαφορετικές ομάδες (επικέντρωση) και η κοινωνική θέση των διαφόρων ομάδων μας επιτρέπει να προβλέψουμε πώς αυτή η ενεργοποίηση γίνεται.
- Η διαμάχη μεταξύ του ατομικού και του συλλογικού αναπαραστάται στις δυτικές κοινωνίες από ομάδες διαφορετικού κοινωνικού κύρους και θέσης.
- Στις δυτικές κοινωνίες όπου η κυρίαρχη αναπαράσταση αφορά το αυτόνομο υποκείμενο αυτοί που έχουν την εξουσία μπορούν να ταυτιστούν με αυτό το πρότυπο (Lorenzi-Cioldi & Dafflon 1998, Chrysochoou & Kuwahara 2003).

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και κοινωνιοψυχολογικές συνέπειες

- Μέλη των ομάδων χαμηλής κοινωνικής θέσης είναι πολύ πιο πιθανό να προβαίνουν σε διομαδικές συγκρίσεις ενώ τα μέλη υψηλών κοινωνικών ομάδων να προβαίνουν σε διατομικές συγκρίσεις.
- Αναπαραστάσεις του φύλου → οι θεωρίες της κοινωνικής νόησης προβλέπουν διατομικές διαφορές όσον αφορά τη χρήση της κατηγορίας φύλο για την οργάνωση των πληροφοριών ενώ → οι θεωρίες της κοινωνικής σκέψης προβλέπουν διομαδικές διαφορές στη χρήση της κατηγορίας.
- Αναπαραστάσεις της υγείας → οι θεωρίες της κοινωνικής νόησης βασίζουν το τι είναι καλό για την υγεία σε αναπαραστάσεις του κινδύνου και μιας ιδανικευμένης αναπαράστασης για την υγεία που αντιπροσωπεύει τις υψηλά ιστάμενες ομάδες και δεν μπαίνει υπό κρίση → οι θεωρίες της κοινωνικής σκέψης παίρνουν υπόψη τους την λειτουργική σημασία κάποιων πρακτικών και τι σημαίνουν αυτές για τις κοινωνικές ομάδες.

Από τις νοητικές αναπαραστάσεις στις κοινωνικές αναπαραστάσεις

- Η κοινωνική νόηση εστιάζει στο πώς τα υποκείμενα σκέπτονται σε συγκεκριμένες συνθήκες και υπογραμμίζει ιδιαίτερα την γνωστική λειτουργία του ατόμου την οποία και εκπραγματώνει.
- Η κοινωνική σκέψη τονίζει τους παράγοντες που παρεμβαίνουν στο πώς οι γνωστικές διεργασίες εκφράζονται και γίνονται πράξη.

Η σχέση συστήματος και μετασυστήματος